

ÜLDAJALUGU

Peatükk 1

Kreeka polised ja demokraatia

lial ei ait saa täis mehel hooletul, kes töid lükkab homsele. Töö paneb viljasid kandma vaid hoolsus.

Hesiodos (8.–7. saj eKr), Kreeka luuletaja

Kreeta ja Mückeene varajased kõrgkultuurid

II aastatuhande algul kerkis Kreeta saarel esile Euroopa varaseim kõrgkultuur. Hilisemad kreeklased mäletasid seda kui Knossose legendaarse kuninga Minose valitsusaega, mistõttu Kreeta kõrgkultuuri nimetatakse sageli **minoiliseks tsivilisatsiooniks**. Minoilise Kreeta hiilgeaeg langeb umbes aastatele 2000–1400 eKr. Selle ilme kujundasid linnad ja eriti linnades esile kerkinud lossid. Tähtsaim ja tuntuim nende seas on **Knossos**. Kreetalased kasutasid savitahvlitele vajutatavat silpkirja, mida tuntakse lineaarkirja nime all. Pole teada, mis keelt kreetalased kõnelesid, kuid on selge, et kreetalased ei olnud kreeklased.

Vastastikused suhted Egeuse merel ajendasid tsivilisatsiooni ja riikluse esiletõusu ka Mandri-Kreekas, kus toona elasid juba kreeklaste esivanemad. Kreekas kerkisid monumentaalsete müüridega lossid, mille seas tuntuim on Mückeene oma kuulsa Löviväravaga. Seetõttu on toonane kreeka tsivilisatsioon tuntud Mückeene kultuuri nime all. Kindluste ümbrusse rajati valitsejate uhkeid kuppelhaudu. Kreeklased vallutasid ka Kreeta saare ja tõusid Knossose valitsejaks. Nad mugandasid oma keelele ka kreetalaste lineaarkirja.

12. sajandil eKr tabasid Kreekat purustused, mis olid arvatavasti põhjustatud kogu Vahemere idaosa haaranud ulatuslikust rahvaste liikumisest. Sajandi jooksul jäeti lossid maha, lineaarkiri kadus käibelt, elanikkonna arvukus langes ja nagu tagasihoidlike panustega hauad osutavad, oli nii lihtrahvas kui ka ülemkiht nüüd senisest märksa vaesem.

Minoilise ajastu lineaarkiri Knossoselt

Knossose palee varemed

Knossose palee seinamaalingu rekonstruktsioon

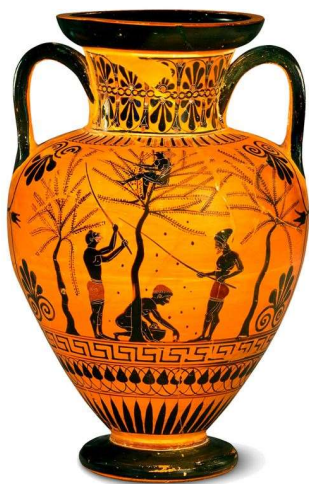
Kuppelhaua sissepääs Mükteenes

Mükteene Lövivärv

Tsivilisatsiooni uus tõus

8.–6. sajandil eKr kasvas elanikkonna arvukus, taas kerkisid esile linnad ja vahepeal suhteliselt vähe kihistunud ühiskonnast tõusis esile rikas ülemkiht. Selle moodustasid suursugust päritolu suurmaaomanikud ehk **aristokraadid**, kelle põlde harisid orjad ja sõltlased.

Enamik kreeklasi elatus põlluharimisest.

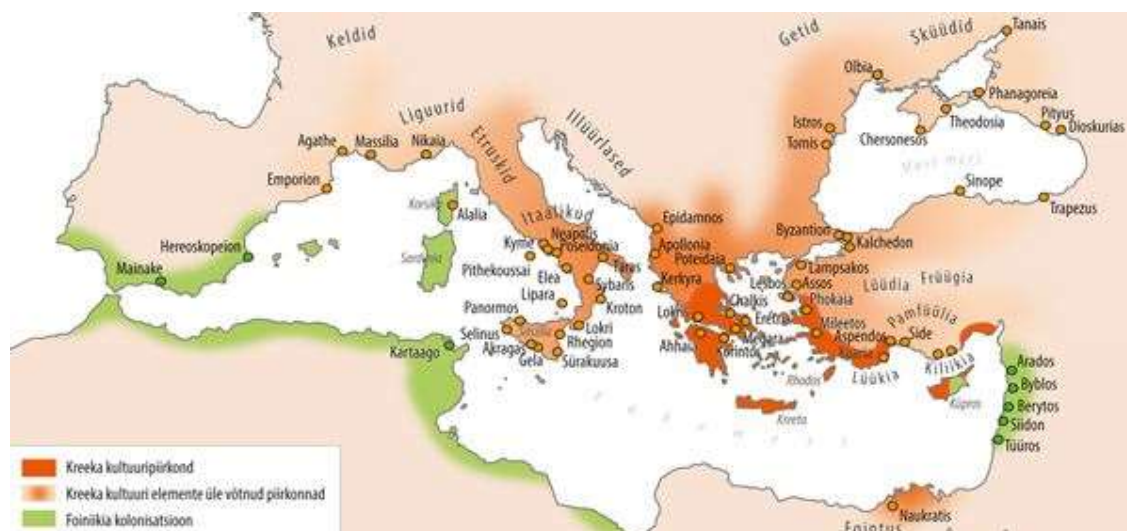
Jõukamad **talupojad** suutsid oma majapidamisega iseseisvalt toime tulla, kuid oli ka vaesuse piiril viirelevaid põlluharijaid.

Halbadel aastatel rikastelt võlgu võttes, olid nad vahel sunnitud oma maatüki võla katteks loovutama ja langesid nii aristokraatiast sõltuvateks rentnikeks. Mõnel pool oli võlausaldajatel õigus võlgnik võla katteks **orjaks** müüa.

Kreekas kujunes orjanduslik ühiskond. Orjade seas oli nii võlgade katteks orjastatud või linnriikide omavahelistes sõdades vangi langenud kreeklasi kui ka sõjasaagiks saadud või ostetud võõramaalasi. Orje käsitati kui omanikule kuuluvat varandust, millega ta võis oma suva järgi ümber käia. Neid kasutati peaaegu kõigis eluvaldkondades – nii suurmaaomanike kui ka talupoegade põldudel, käsitööliste töökodades, jõukamate

inimeste majades teenijatena jne.

Oliivikorjajad (Kreeka amfora, u 520 eKr)

Kreeka kolonisatsioon 8.– 6. sajandil eKr

8. sajandil sai alguse kreeklaste kolonisatsioon Vahemerel ja Mustal merel. Kümned tuhanded kreeklased lahkusid kodumaalt ja rajasid uusi asulaid esmalt Itaalias ja Sitsiilias ning seejärel ka Musta mere rannikul. Massilise väljarändamise põhjustas põlluharimiseks sobiva maa vähesus, aga ka soov jõuda metalli-, eriti rauamaardlateni. Kokkupuutes teiste rahvastega kujunes kreeklastel aegamööda etniline ühtekuuluvustunne. Kreeklased nimetasid end helleniteks, teisi rahvaid nimetati barbariteks. Sõna barbar ei tähistanud madalat kultuuritaset. Ka idamaade rahvad olid barbarid, olgugi et kreeklased imetlesid nende muistset tsivilisatsiooni.

Tänapäeva riigid samas piirkonnas

Poeet Hesiodose õpetussõnad põlluharijale (u 700 eKr)

Esmalt seks maja soeta ja naine ja härjadki töö jaoks,
 mitte naitud, vaid ostetud naine, kes käia ka võiks sul
 härgade kannul. Ka nõud ning riistad, mis tarvis, sa hangi,
 et poleks neid vaja otsida naabreilt ja, kui ta ei anna,
 tunda sest puudust – aeg aga möödub ja töö läheb tühja.
 Mingit tööd ära lükka sa homseks või ülehomseks!
 lial ei ait saa täis mehel hooletul, kes töid
 lükkab homsele. Töö paneb viljasid kandma vaid hoolsus.
 Kes aga tööde eest hoidub, see lõpmatult näljaga maadleb.

Hesiodos. Tööd ja päevad. – Kreeka kirjanduse antoloogia. Tallinn, 1964.

Alfabeet

Arvatavasti 9.–8. sajandil eKr loodi foiniikia tähestiku põhjal kreeka tähestik – alfabeet (nimetus tuleneb kahest esimesest tähest: alfa, beeta). Foiniikia tähestik koosnes 22 kaashäälikut tähistavast märgist, millele tuli vokaalid lugemisel ise juurde mõelda. Semiidi keeles oli see võimalik, sest täishäälikud ei määranud sõna tähendust, vaid üksnes tema grammatilise vormi. Kreeka keele kirjutamine ilma vokaalideta olnuks aga raske. Seetõttu muutsid kreeklased osa foiniiklaste kaashäälikumärke vokaalideks ning võtsid mõne puudu jääva hääliku jaoks kasutusele uue märgi. Esialgu tekkis mitu pisut erinevat kohalikku tähestikuvarianti ja nende ühtlustamisel peagi 24 märgist koosnev klassikaline kreeka alfabeet. See leidis peagi laialdast kasutamist. Kirjaoskusest ei saanud Kreekas kunagi ühiskonna mõne grupi, näiteks preestrite, eelisoskust. Hiljem peeti paljudes linnriikides vähemalt elementaarset kirjaoskust üsna enesestmõistetavaks.

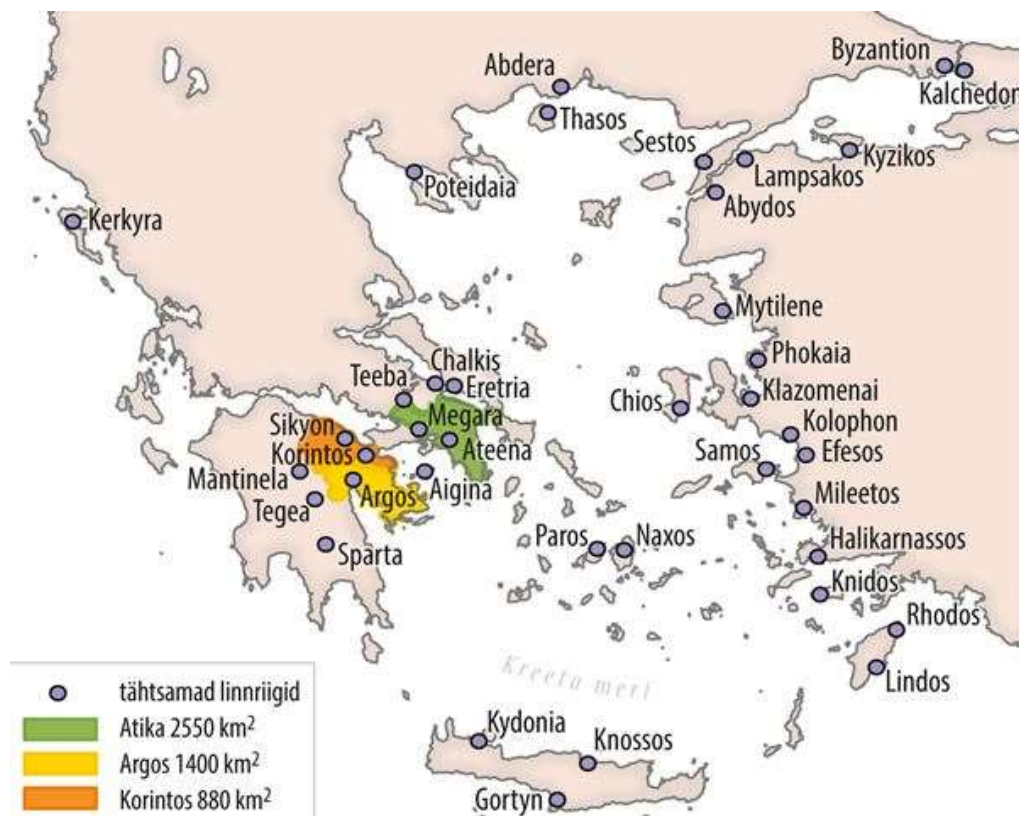

Kaljule kriibitud kreeka alfabeet (Attika, u 6. saj eKr). Tähed on kirjutatud paremalt vasakule

Polis

Kreeka tüüpiliseks riigivormiks sai linnriik ehk polis, mis hõlmas linna koos selle ümbruskonnaga. Linn paiknes tavaliselt kaljunukile rajatud kindluse ehk **akropoli** jalamil. Nii all-linnas kui ka akropolil paiknesid mitmete jumalate templid. Linnaelu tegelik keskus oli aga koosoleku- ja turuplats – **agoraa**. Linn oli ühiskonna majanduslik, poliitiline ja paljuski ka religioosne keskus. Linnad olid kreeka tsivilisatsiooni üldilme kujundamisel määrava tähtsusega.

Polis oli enamasti üsna väike kogukond. Ka suuremate linnriikide elanikkond ei ületanud kolmeneljakümnet tuhandet inimest. Ateena ja Sparta oma paarisaja tuhande elanikuga olid erandid. Kõik linnriigi täieõiguslikud meessoost elanikud – **kodanikud** – osalesid linnriigi valitsemisel ja moodustasid selle sõjaväe. Kõik kodanikud osalesid **rahvakoosolekul**, mille otsust loeti üldjuhul lõplikuks. Rahvakoosoleku kõrval eksisteeris alati ka **nõukogu**, mis enamasti koosnes rikastest ja suursugustest kodanikest, kelle seast valiti igal aastal ka riigiametnikud. Paljudes polistes etendas nõukogu riigi valitsemisel otsustavat osa ja rahvakoosolek piirdus vaid tema otsuste heakskiitmisega. Selliseid riike nimetati aristokraatlikeks.

Tähtsamad Kreeka linnriigid

Poliste sisevastuolud ja türannia

Poliste siseolud olid sageli üsna ebastabiilsed. Varanduslik ebavõrdsus ja vaesemaid kodanikke alatasa ähvardav oht laostuda ning kodanike seast välja langeda põhjustas vaeste rahulolematust. Seevastu aristokraadid püüdsid oma võimu veelgi laiendada. Pea kõigis polistes kujunesid omavahel vaenutsevad aristokraatide rühmitused. Mitmel pool kasvasid sisepinged üle relvastatud kokkupõrgeteks.

Sageli lõppesid sisevastuolud **türannia** kehtestamisega. Mõni suursugune ja silmapaistev juht meelitas suure osa rahvast enda poole või kasutas võõrsilt palgatud sõjameeste abi ja haaras riigis võimu. Sellist ainuvalitsejat nimetasid kreeklased türanniks. Türannid kehtestasid riigis kindla korra, lõpetasid segadused ja astusid sageli samme vaeste olukorra parandamiseks. Seetõttu olid mitmed türannid rahva seas populaarsed. Mõnigi neist lasi püstitada templeid ja muid avalikke ehitisi. Kuid türannid kohtasid alati ka vastuseisu, sest nad kärpisid teiste kodanike poliitilisi õigusi. Paljud kodanikud, eriti aristokraadid, ei leppinud ainuvalitsusega, vaid

soovisid endisel viisil riigivalitsemisest osa võtta. Rahulolematud olid sageli sunnitud minema pagendusse, kus ootasid võimalust türann võimult kukutada. Enamasti muutus türannide võim vastumeelseks ka lihtrahvale, mistõttu suutsid nad võimul püsida vaid lühikest aega.

Türann Hipparchose tapmine (5. saj eKr)

Hipparchos ja tema vend Hippias tulid Ateenas võimule pärast oma isa türann Peisistratose surma 527. aastal eKr. Nende isa tagas linnriigis siserahu ja stabiilsuse, ta meeldis nii lihtrahvale kui ka ülikutele. Kuid Hipparchose tapsid aristokraatidest vandenõulased. See ei lõpetanud küll türanniat, kuid hiljem austasid ateenlased vandenõulasi kui türannitapjaid ja Ateena vabastajaid.

Sparta riik

Sparta riik keskusega Lakoonika maakonnas Lõuna-Kreekas oli Kreeka ainus polis, mis hõlmas kaht maakonda: spartalased olid 8. sajandil eKr alistanud naabermaakonna Messeenia ja orjastanud selle elanikud. Samal ajal ei kujunenud Spartast tõelist linna, riigi keskus koosnes neljast suurest kindlustamata külast.

Sparta kodanikkonnale, **spartiaatidele**, allus riigi ülejäänud elanikkond. Enamik Lakoonika elanikke olid **perioigid**, kes olid isiklikult vabad, kuid spartiaatide suhtes andami- ja sõjaväekohustuslikud mittekodanikud. Messeenia alistatud elanikud **heloodid** olid spartiaatidele kuuluvat maad harivad orjad. Heloodid olid riigi elanike kõige arvukam grupp.

Sparta riigi eesotsas oli **kaks kuningat**, kelle võim oli päritav. Nad juhtisid sõjaväge ja täitsid preestrikohuseid. Muus osas juhtis riiki 30-liikmeline vanemate nõukogu **geruusia**, mille liikmed pidid olema vähemalt 60-aastased. Peale selle valiti igal aastal kõrgemate riigiametnikena

viis **efoori**, kes kontrollisid kuningate ja teiste võimukandjate tegevust. Lõplikud otsused langetati **spartiaatide koosolekul**.

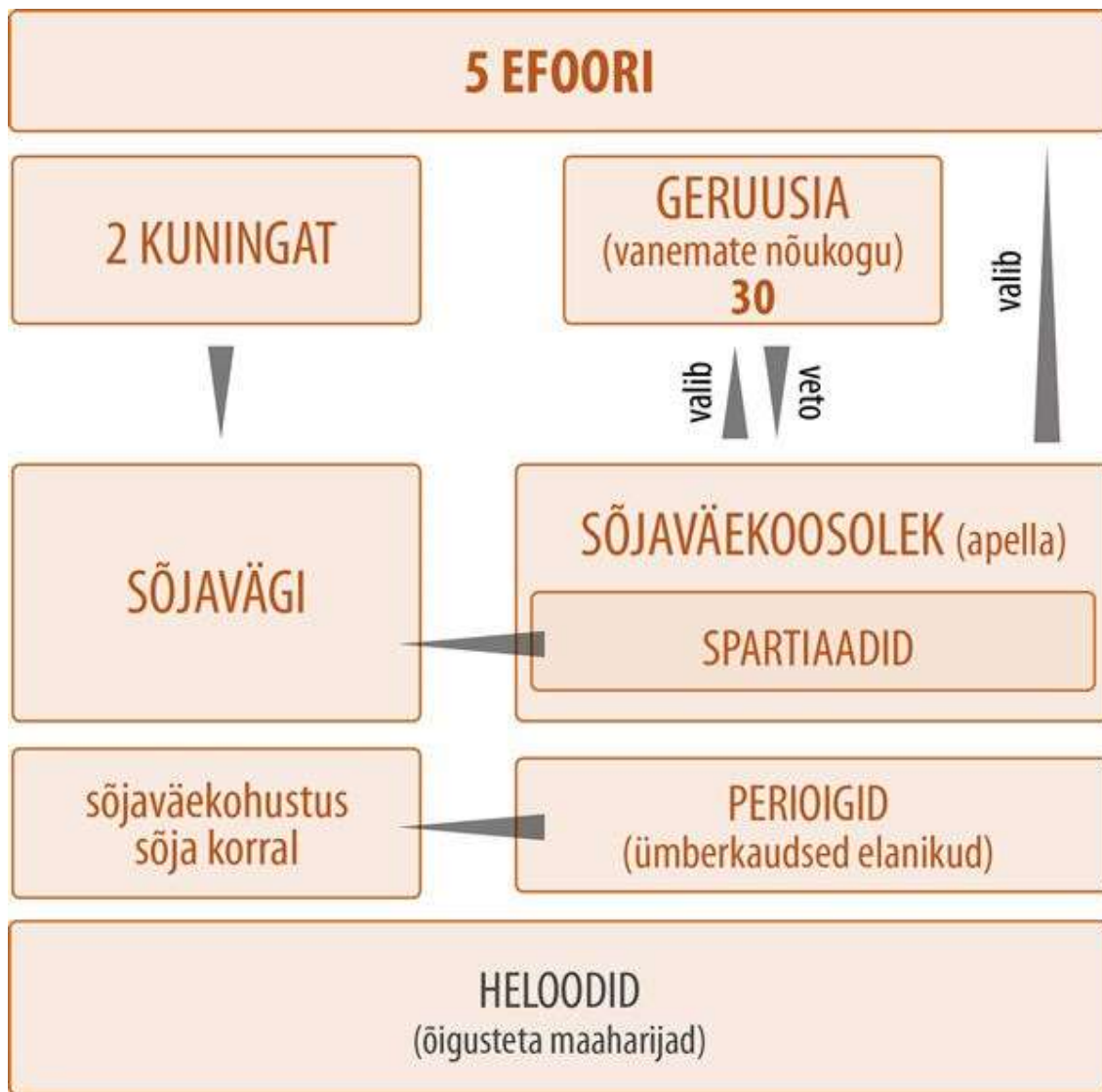

Spartas peeti riigi huvisid üksikisiku huvidest palju olulisemaks. Hoidmaks heloote oma võimu all, loodi spartiaatide range kasvatuse süsteem, mis tähendas peamiselt sõjalist ettevalmistust. Seitsmeaastaseks saanud poisid elasid kodust eemal, pidid oma elu korraldamisega ise toime tulema ning tegelesid kehaliste ja sõjaliste harjutustega. Kahekümneaastaselt loeti spartiaate täisväärtuslikeks sõjameesteks ja kolmekümneselt said neist täieõiguslikud kodanikud. Nad said maatüki, mida harisid heloodid, ja pidid looma perekonna. Ka täiskasvanud spartiaatide elu möödus enamasti kodust eemal lahingutes või sõjalistes harjutustes.

Lakoonika hauareljeef (6. saj eKr). Esiplaanil istub mees veinianumaga, tema taga kujutatakse profiilis naist

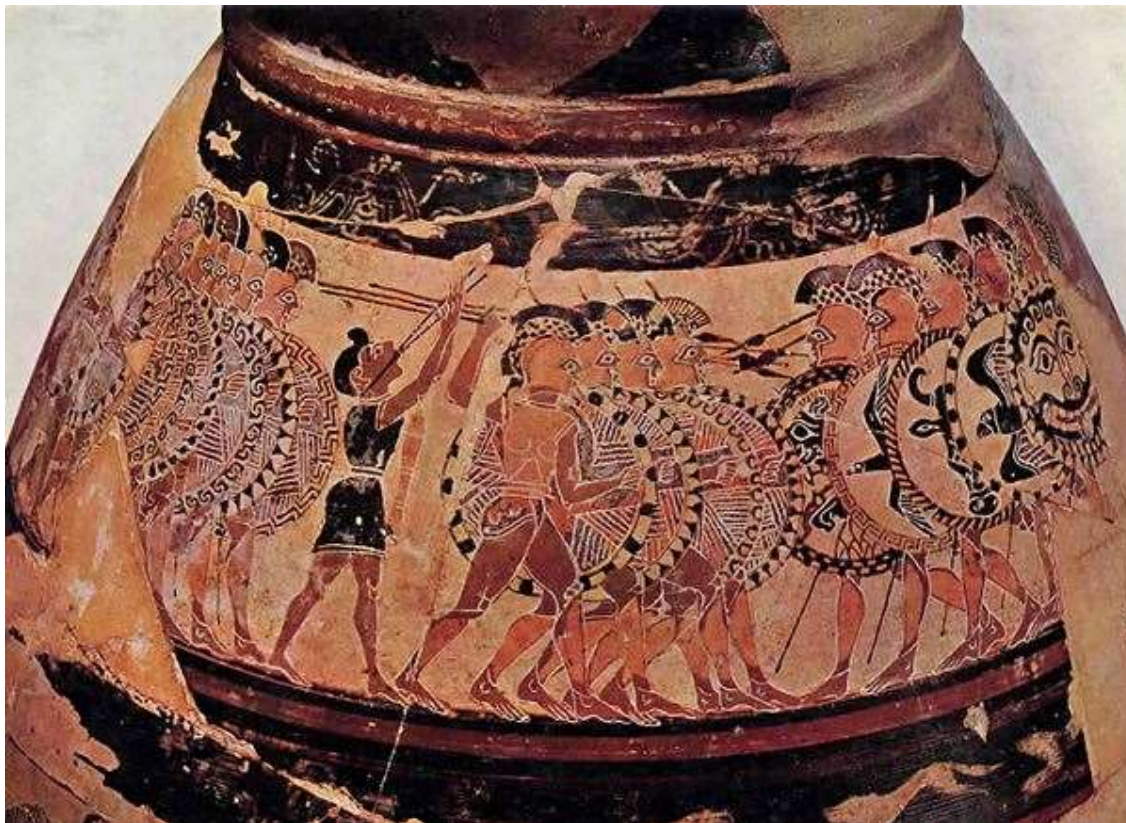
Sparta varemed tänapäeval

Sparta ühiskondlik korraldus

Linnriigi sõjavägi

Sõja korral relvastusid kõik kodanikud vastavalt oma majanduslikele võimalustele. Jõukamad sõdisid ratsa, keskmise jõukusega kodanikud raskelt relvastatud jalaväelastena ja vaesemad vibulaskjate ning linguheitjatena. Sõjaväe peajõu moodustas harilikult raskelt relvastatud jalavägi. Lahingus rivistus see pikkadesse sirgetesse ridadesse üksteise selja taha. Nii moodustunud tüüpiline Kreeka lahingurivi, **faalanks**, liikus vilepillide rütmilise heli saatel vaenlasele vastu. Sageli võitlesid faalanksis külge külge kõrval nii aristokraadid kui ka keskmise jõukusega kodanikud, mis pidi vältimatult suurendama nende ühtekuuluvustunnet.

Faalanks (vaasimaal, 7. sajand eKr)

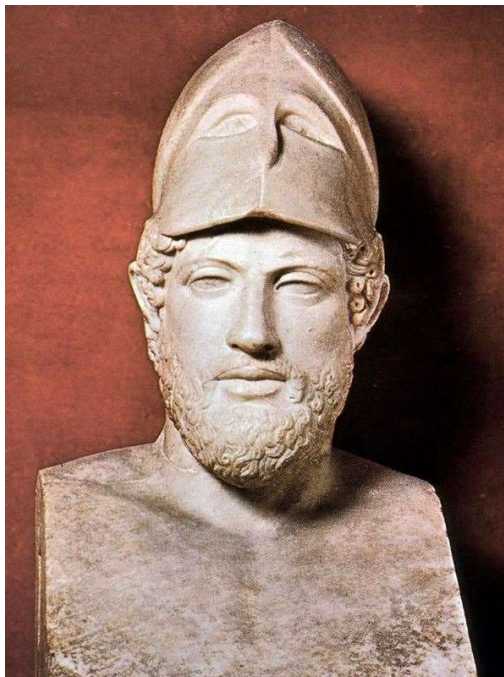
Faalanks koosnes raskerelvastuses jalaväelastest ehk hopliitidest, kellel olid kõik kodanikuõigused ja kellel oli võimalik soetada isiklik relvastus. Hopliidid kandsid suurt kilpi, kiivrit, turvistikku ja säärekaitseid. Relvadest kasutasid nad peamiselt oda ja mõõka.

Ateena demokraatia

Ateena linnriigis Kesk-Kreekas Atika maakonnas moodustasid erinevalt Spartast kodanikkonna kõik vabad meessoost põliselanikud. Kuni 6. sajandi alguseni eKr kuulus Ateenas võim aristokraatia hulgast pärit riigiametnikele ja nõukogule ning rahvakoosolekul erilist tähtsust polnud. 594. aastal eKr kärpis riigimees ja poeet Solon aristokraatia eesõigusi ja suurendas vaeste võimalusi riigivalitsemises osaleda. **Soloni reformid** panid aluse Ateena demokraatlikule arengule. 560. aasta paiku eKr kehtestati Ateenas küll pooleks sajandiks türannia, kuid selle kukutamise järel loodi kõigile kodanikele riigiasjades võrdsed õigused. Laevastiku tugevnemisega kasvas vaeste kodanike osatähtsus riigi elus veelgi. Just nemad teenisid sõudjate ja madrustena laevadel ja tagasid seega riigi sõjalise ning poliitilise võimsuse.

Nii kujunes Ateenas 5. sajandi keskpaigaks eKr, kui riigi eesotsas seisis suurtsugu päritolu, kuid rahvameelne **Perikles**, demokraatlik riik. Kõik kodanikud olid seaduse ees võrdsed ja aristokraatial polnud riigi valitsemisel eesõigusi. Demokraatia kehtestati ka paljudes teistes Kreeka polistes, kuid kõige paremini on tuntud Ateena riigikord.

Demokraatliku riigikorra võidulepääs ei toonud Ateenas kaasa aristokraatide kõrvaletõrjumist poliitilisest elust. Vaestest erinevalt oli neil piisavalt aega, oskusi ja materiaalseid võimalusi, et täielikult riigiasjadele pühenduda. Rikkus võimaldas neil riigile teeneid osutades rahva seas pooldajaid võita. Tänu heale haridusele ning sellega kaasnevale kõneoskusele suutsid nad rahvakoosolekut teistest enam mõjutada. Seetõttu pärinesid poliitilised liidrid demokraatlikus Ateenas peamiselt rikaste ja suursuguste seast.

Perikles

460. aastatel noore mehena poliitikas esile tõusnud Perikles oli suursugust päritolu ja sai oivalise hariduse. Hiilgava kõnemehehena, kelle etteasteid võrreldi peajumal Zeusi välkudega, suutis ta oma poliitilised eesmärgid rahvakoosolekul veenvalt selgeks teha ja rahvast enda poolele võita. Temast sai kolmeks aastakümneks Ateena riigi sisuline juht. Perikles edendas järjekindlalt lihtrahva osalemist riigi valitsemisel, tugevdas laevastikku ja kindlustas Ateena võimu liitlaste üle. Tema ettepanekul hakkasid ateenlased kasutama mereliidu kassat Ateena avalike ehitiste rahastamiseks, eriti akropolil. Nii valmis liitlaste raha eest Parthenoni tempel, mille varemed on tänapäevalgi akropolil näha. Ateenast kujunes Kreeka peamine kultuurikeskus.

Vaade Ateena akropolile

Ateena akropoli rekonstruktsioon

1 – võidujumalanna Nike tempel; 2 – propüleed; 3 – jumalanna Athena tempel Parthenon; 4 – Erechteioni tempel; 5 – Athena pronkskuju

Liturgia

Üks tähtsamaid varatuid ja „isandaid” liitvaid faktoreid oli liturgia – rikaste rohkem või vähem vabatahtlik panus ühiskonna hüvanguks. Selle rahaga varustati laevu, rahastati pidustusi ning riiklikku teatrit. Antiikaja rahvavõim ei tundnud sundvõõrandamist, sellega karistati vaid teatud liiki kuritegusid. Nii võisid rikkad säilitada oma rikkuse, kuid pidid see-eest kandma suuri ühiskondlikke kohustusi.

Luciano Canfora. Kodanik. – Jean-Pierre Vernant (koost). Vana-Kreeka inimene. Tallinn, 2001.

Ateena demokraatia süsteem

Kodanikkond Ateena kodanikkonna moodustasid kõik täiskasvanud meessoost Atika põliselanikud, sõltumata rikkusest või tegevusalast. Ateenlaste orjastamine oli seadusega keelatud. Nagu teisteski polistes, moodustasid kodanikkonna põhiosa talupojad, kuid palju oli ka käsitöölisi ja meremehi. Periklese ajal oli Ateenas kodanikke arvatavasti ligi 50 000.	Mittekodanikud Nagu teisteski Kreeka polistes, ei kuulunud Ateenas kodanike hulka naised ja orjad. Kodanikuõigusi ei saanud ka Ateenasse elama asunud arvukad võõramaalased ehk metoigid. Kuna neil puudus õigus osta Atikas maad, elasid nad enamasti linnas ning tegelesid käsitöö ja kaubandusega. Siiski pidid metoigid riigile regulaarselt makse maksma ja teenima sõjaväes. Nii orje kui ka metoike oli Ateenas palju, demokraatia hiilgeaegadel arvatavasti kodanikest rohkem. Kuigi kodanike osakaal oli Ateenas võrratult suurem kui Spartas, moodustasid nad siiski üksnes eesõigustega vähemuse.
Rahvakoosolek Riigi kõrgeim võimuorgan oli rahvakoosolek , kus võisid osaleda kõik kodanikud. Rahvakoosolek kogunes regulaarselt iga kümne päeva tagant (vajaduse korral sagedamini) ja otsustas kõik tähtsamad riigiasjad. Igaühel oli õigus esitada oma ettepanekuid.	
Koosolekute vahel korraldasid riigiasju 500-liikmeline nõukogu ja hulk riigiametnikke, kes pidid alluma rahvakoosoleku otsustele. Nõukogu liikmed valiti ametisse liisu teel eelnevalt Atika eri piirkondadest valitud kandidaatide seast.	Tähtsamad ametnikud olid 10 strateegi (väejuhti), kelle valis rahvakoosolek. Igal aastal seati ametisse ka 6000 kohtunikku , kelle seast määrati omakorda paarisajaliikmelised kohtud erinevate kohtuprotsesside jaoks. Kohtunikud valiti liisku heites.
Riigiametnikele, kohtunikele ja nõukogu liikmetele maksti väikest palka, mis oli oluline vaesematele kodanikele, kel muidu poleks olnud võimalik oma põhitööd kõrvale jättes riigiasjadele pühenduda. Liisuheitmine ja tasumaksmine võimaldas ka vaestel ja silmapaistmatutel kodanikel riigi juhtimisest osa võtta. Ateenas kehtis seega otsene demokraatia: erinevalt tänapäeva demokraatlikest riikidest ei valinud rahvas riiki juhtima oma esindajaid, vaid tegi seda suurel määral ise.	

Pärsia sõjad, Peloponneose liit ja Ateena mereliit

6. sajandil eKr tõusis Aasias esile **Pärsia impeerium**, mis hõlmas maid Iraanist Egeuse mereni. Ka Kreeka linnriigid Väike-Aasia rannikul langesid Pärsia võimu alla. 5. sajandi algul eKr püüdsid pärslased vallutada kogu Kreekat. Suur osa Kreeka poliseid moodustas spartalaste juhtimisel liidu ja löid mitmes lahingus Pärsia armee puruks.

Otsustavat rolli neis võitlustes etendasid spartalased ja ateenlased. Juba 6. sajandil eKr oli kujunenud **Peloponnesose liit**, mis ühendas spartalaste juhtimise alla enamuse Lõuna-Kreeka polistest. Sparta faalanksina võitlev jalavägi oli tugevaim kogu Kreekas.

Kreeklaste laevastiku tuumiku moodustasid Ateena laevad. Võitluseks Pärsia vastu tekkis **Ateena mereliit**. See oli algul vabatahtlik ühendus, kuid peagi allutasid ateenlased liitlased oma võimu alla.

Algsete liitlaste vahel puhkes aastatel 431–404 eKr tervet Kreekat haaranud **Peloponnesose sõda**, kus ateenlased said spartalastelt hävitavalt lüüa. Ateena mereliit saadeti laiali ja Sparta sai lühikeseks ajaks ülemvõimu kogu Kreekas. Spartalased hakkasid sekkuma teiste linnriikide siseasjadesse. See tõi kaasa rahulolematust teiste poliste kodanike seas ja viis Sparta ülemvõimu kukutamisele.

Ateena kolme aerureaga sõjalaev trieer (Akropolist leitud reljeef)

Ateena trieer mehitati 170 sõudja, 10–20 madruse ja umbes 10 sõjamehega (hopliidid ning kergerehvastuses odaviskajad ja vibukütid). Sõudjate koostöö pidi olema laitmatu ning eeldas pikaajalist kogemust ja harjutamist. Sellest sõltus taraaniga rammimise edukus, millel põhines kogu merelahingute taktika. Hopliitide kohustuseks oli vaid rünnak lõpule viia. Seetõttu ei kasutatud Ateena laevadel sõudjatena võõramaalasi või galeeriorje, vaid see oli vaesema kodanikekihi sõjaline kohustus.

Lähivaade. Kaasaegsed Kreeka poliste riigikorrast

Kuidas saab monarhia olla hea, kui ainult üks teeb seda, mida ta tahab?

Herodotos (u 484–425 eKr), Kreeka ajaloolane

Soloni värsid, mis hoiatavad türannia eest, 6. saj eKr

Pehmete pilvede põu heidab lund ning hoograhet alla,
välkudest alguse saab raskesti raksuja kõu.

Suurtest meestest riik võib hukkuda. Mõistmatu rahva
kergesti orjusse võib tõugata ainus türann.

Neid, kes vaikselt algul on tõusnud, ei saa enam hiljem

hoida ka vaikselt vaos. Kõike peab mõtlema nüüd.

Kaotust kanda kui tulnud on teil oma arguse tõttu,
misjaoks tõukate siis taevaste kaela te süü?
Eks ise toetanud siis te türannide võimu ja valdust –
pakkudes teenima end. Orjuses ohkate nüüd.
Tark näib küll teie seast igaüks, aga kõikidel kokku
napp ning pisku on taip, väeti on mõistus ja oid.
Muutuvat juttu ja liikuvat keelt teie hindate kõrgelt,
kuid ei märka te teost mõõta ja hinnata meest.

...

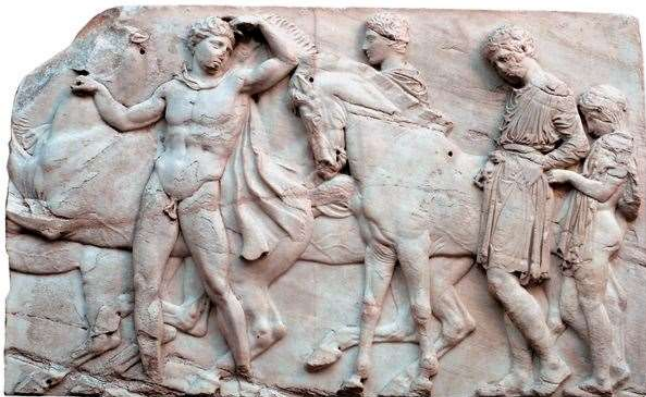
Väikeste kui ka suurte tarvis ühtne on
mu kirja pandud seadus. Õigust kõigile
ta võrdsel viisil mõõdab. Kui mu paigal siin
võiks olla teine, halbu mõtteid hauduv mees,
ei peaks see rahvast vaos, vaid ahnelt ässitaks
ja enda tarvis koore riisuks piima pealt.

Kreeka kirjanduse antoloogia. Tallinn, 1964.

Solon (u 640–560 eKr) oli Ateena riigimees ja luuletaja

Tundmatu kreeka autori hinnang Ateena riigikorrale 5. saj eKr

Ateena Parthenoni reljeef

Ateenas näib õige, et vaestel ja lihtrahval on suurem osa riigiasjades, kui suursugustel ja rikastel, sest rahvas paneb laevad liikuma ja annab riigile jõu – tüürimehed, kaptenid, laevaülemad, vahimehed ja laevaehitajad kindlustavad riigi võimsust palju rohkem, kui hopliidid ja suursugused ning rikkad. Seetõttu on ka õige valida kõiki juhte loosi ja

kätetöstmisega ning lubada rahvakoosolekul sõna võtta igaühel, kes soovib. On arusaadav, et rahvas tahab demokraatiat. Mina Ateena riigikorda heaks ei kiida. Ent kui ateenlased on otsustanud elada demokraatlikus riigis, siis näib mulle, et nad hoiavad oma demokraatiat hästi. Teisiti poleks ateenlastel võimalik asju korraldada, või kui, siis ainult täiendada või mahendada pisiasju. Palju muuta ei saa ilma demokraatiat hukutamata. Ka selles asjas teevad ateenlased õigesti, et asuvad viletsate poole nendes linnades, kes neile vastu hakkavad. ... kui asuksid parimate poolele, siis toetaksid neid, kes mõtlevad teisiti kui nemad ise. Üheski linnas ei soovi parimad rahvale head, vaid kõikjal on rahva poolt just viletsaimad. Just sarnased on üksteise suhtes heatahtlikud ja nii on ateenlasedki omasuguste poolel. Kui nad võtaks nõuks toetada parimaid, ... oleks rahvas peatselt orjastatud.

Kleisthenes ja ostrakism

Ateena riigimees Kleisthenes viis 6. sajandi lõpus eKr ellu mitu demokraatlikku reformi ning tema ajal võeti Ateena kodanikeks palju metoike. Ilmselt olid paljud neist sünnipärased ateenlased, ent mitmesugustel põhjustel olid nad kodanikunimekirjadest välja jäänud ja seega metoikide hulka sattunud. Kleisthenes seadis türannia taastamise vältimiseks sisse killukohtu ehk ostrakismi. Rahvakoosolekul osalejad võisid kirjutada savinõu killule nende arvates liigset poliitilist mõju omava ja demokraatiat ohustava riigimehe nime. Häälteenamusega äramärgitu pidi siirduma kümneks aastaks pagendusse. Paraku kasutasid poliitilised rühmitused tihti ostrakismi oma poliitiliste konkurentide ajutiseks kõrvaldamiseks. Vähem kui saja aasta möödudes ostrakism Ateenas siiski kaotati.

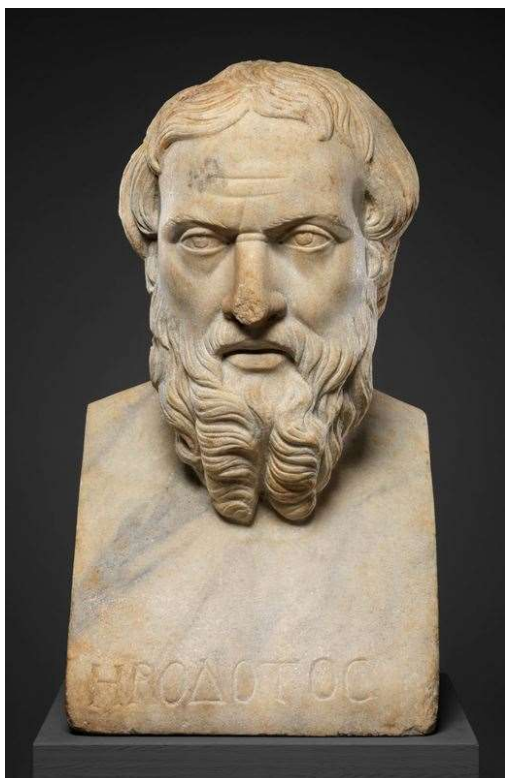
Demokraatia atribuudid

Ajaloolase Herodotose teoses „Historia“ esitatud poolt- ja vastuargumendid demokraatialle, aristokraatialle ja monarhiale

Sõnad on pandud Pärsia ühiskondliku korra üle arutlevate Pärsia ülikute suhu, kuid peegeldavad kreeklaste arusaamu Kreeka riiklikust korraldusest.

Otanes arvas, et (riigi)asjade üle otsustamine tuleks anda (kõikide) pärslaste kätte, öeldes nõnda: „Mulle tundub, et ükski meist ei peaks hakkama ainuvalitsejaks, see ei ole nauditav ega hea. ... Kuidas saab monarhia olla hea, kui ainult üks teeb seda, mida ta tahab? Isegi kui panna valitsejaks keegi kõige õilsamate meeste seast, unustab ta oma endise meelsuse. Talle osaks saavatest suurtest hüvedest tekib ülbuse; kadedus on aga inimeste loomuses. ... Türrann peaks olema kadeduseta, sest talle kuulub nii palju hüvesid. ... Ta kadestab õilsaid nende olemuse ja elu pärast, talle meeldivad kõige halvemad inimesed ning ta on vastuvõtlik õilsate kohta käiva laimu suhtes. ... ta muudab isade seadusi ... , vägivallatseb naistega ning tapab ilma kohtumõistmiseta. Kui aga valitseb rahvahulk, on sellel valitsusel kõige kaunim nimi – võrdsus seaduste ees. ... Ametnikud valitakse loosiga, ametnikud peavad aru andma, kõik otsused võetakse vastu üheskoos. ...“

... Megabyzos aga tahtis oligarhilist valitsust, öeldes nõnda: „Sellega, mida Otanes ütles türrannia kohta, olen ma nõus. Mis aga puutub rahvahulgale võimu andmisse, siis siin ta eksis. Ei ole midagi võrdset rahvahulga mõistmatuse ja ülbusega. ... Türrann tegutseb vähemalt teadlikult, kuid rahvas ei tea, mida ta teeb. Kust rahvas võiks teada, mis on õige? Rahvahulk viskub riigiasjade kallale mõistusega nagu tormine mägijõgi. ... Me peame välja valima õilsamad mehed ning neile võimu andma. Nende hulka kuulume ka meie ise. Õilsamad mehed võtavad vastu parimad otsused.“

... Kolmandana väljendas arvamust Dareios, öeldes: „... Tundub, et ei ole midagi paremat ühe õilsama mehe valitsusest. Arvan, et ta hoolitseb laitmatult rahva eest ... Oligarhia puhul aga tahab igaüks tuua üldsusele kasu ning sageli sünnib sellest palju kadedust. Igaüks arvab, et ta on kõige silmapaistvam ning tahab, et tema arvamus võidab; kadedust teiste suhtes on rohkem kui vaja, sellest sünnivad rahutused ning rahutustest tapmine. Tapmine viib omakorda monarhiani ning sellest kõigest järeldub, et see on parim valitsusvorm. ... Minu arvates tõi meile vabaduse ühe mehe valitsus ning nõnda peab see jätkuma. ...

Luciano Canfora. Kodanik. – Jean-Pierre Vernant (koost). Vana-Kreeka inimene. Tallinn, 2001.

Herodotos (5. saj eKr)

Katkend Periklese kõnest Peloponnesose sõjas langenud sõjameeste ühishaua

Oma riigikorras ei jäljenda meie teiste rahvaste korraldust; me oleme pigemini teistele eeskujuks kui teiste matkijaiks. Seda korda nimetatakse demokraatiaks, sest see põhineb mitte vähemusel, vaid rahva enamusel. Eraasjus kasutavad meie seaduste põhjal kõik võrdseid õigusi; mis puutub aga poliitilisse tähtsusesse, siis kasutab meie riigi elus igaüks seda teistest enam mitte seetõttu, et teda toetab mõni partei, vaid olenevalt ta tublidusest, mis on andnud talle hea kuulsuse mõnel alal; samuti pole kehvikule ta tegevuses madal seisus takistuseks, kui ta aga suudab osutada riigile mingi teene.

Me elame riigis vaba poliitilist elu ega kahtlusta üksteist igapäevase elu vastastikustes suhetes; me ei ärritu, kui keegi teeb midagi oma lõbuks, ega avalda seejuures oma meelehärmi, mis olgugi kahjutu, siiski teist riivab. Eraelus vabad igasugusest sunnist, me ei riku ühiskondlikes suhetes seadusi peamiselt aukartusest nende ees ... eriti hoolikalt täidame me neid seadusi, mis on olemas ülekohtu kannatajate kasuks ja mis, kuigi nad pole kirja pandud, toovad nende rikkumise korral kaasa avaliku häbistuse.

... me kasutame rikkust pigemini vahendina tegevuseks sobival ajal kui sõnades uhkeldamiseks, ja oma vaesust tunnistada pole meil kellelegi häbiks; palju häbistavam aga sellest mitte pääseda töö abil. Meie inimesed on võimelised hoolitsema oma koduste asjade eest ning ühtlasi tegelema riigiasjadega, ja ka neile kodanikele, kelle tegevuseks on käsitöö, pole riigiasjad võõrad. Ainult meil ei peeta seda, kes riigi tegevusest üldse osa ei võta, mitte üksnes tagasihoidlikuks, vaid ka kasutuks. Meie arutame ise oma asju ja püüame neid õigesti mõista ega arva, et kõned võiksid asja kahjustada, enam kahju tekib meie arvates sellest, kui asutakse tarviduse korral teostama midagi ilma eelneva selgitamiseta kõnede kaudu. ...

Lühidalt öeldes, ma väidan, et kogu meie riik on hariduse lätteks Hellasele; igamees võib meil ... näidata oma võimeid mitmesugustel tegevusaladel ja, täites oma ülesandeid osavalt ja kaunilt, kõige paremini saavutada iseseisvat seisundit. ... Et meie oleme loonud võimsuse, mida on kinnitanud selged tõendid ja paljud tunnistajad, imetlevad meid kaasaegsed ja järelpõlvad ...

Kreeka kirjanduse antoloogia. Tallinn, 1964.

Ateena rahvakoosolekute toimumise koht tänapäeval. Paremal kõnelava